

Advokat Thomas Benestad
Advokatfirmaet Salomon Johansen AS
E-post: benestad@salomon-johansen.no
Telefon: 99 41 45 04

VOLD OG OVERGREP – DEN RETTSLIGE PROSESS

Etter å ha arbeidet som bistandsadvokat i mange år ser jeg at mange fornærmede og etterlatte har behov for kortfattet og samlet informasjon, samt at mange spørsmål går igjen. Jeg håper at denne informasjonsbrosjyren kan være til hjelp.

Advokat Thomas Benestad

Innholdsoversikt:

1. Anmelde vold og overgrep til politiet
2. Politianmeldelse/politiavhør
3. Politiavhør barn og ungdom under 16 år
4. Politiets etterforskning
5. Sikkerhetstiltak
6. Henleggelse straffesak
7. Rettssak
8. Erstatning i rettssak
9. Voldsoffererstatning/Kontoret for voldsoffererstatning
10. Forsikringer
11. Medisinsk oppfølging
12. Juridisk bistand
13. Vold og overgrep i utlandet
14. Sivil erstatningssak
15. Foreldelse
16. Bevis
17. Huskeliste

1. ANMELDE VOLD OG OVERGREP TIL POLITIET

Folk er forskjellige, opplever hendelser forskjellig, og har forskjellige behov og ønsker mht. å anmelde straffbare hendelser til politiet. Noen vil anmelde vold og overgrep, andre ikke. Hver enkelt må selv avgjøre hva man vil gjøre i egen sak.

Fornærmede som er usikre om de vil politianmelde er ofte usikre på grunn av mangel på informasjon om prosessen, rettigheter osv. Jeg håper at denne informasjonsbrosjyren vil gjøre valget lettere.

Enkelte fornærmede er usikre på om de skal anmelde saken til politiet fordi de vil føle saken eller prosessen som en belastning. Til dette skal sies at mange føler det motsatte, og flere føler ofte at anmeldelsen mv. gikk bedre enn man fryktet på forhånd. Mange føler en befrielse etter å ha snakket med politiet. Det skal også nevnes at for de som skulle føle prosessen som en belastning, så er det viktig å sammenligne belastningene ved å anmelde mv. opp mot hvordan situasjonen vil være dersom man velger å ikke anmelde. For enkelte vil det også kunne være en belastning, og kanskje en større belastning, å ikke anmelde.

Man bør også vurdere saken i et tidsmessig perspektiv, ikke bare hvordan man har det nå, men hva vil man ønske man hadde gjort om ti-tjue år fra nå. Her vil jeg også nevne at for flere saker gjelder det foreldelsesfrister, hvis man venter for lenge kan det bli for sent å anmelde senere.

For mange er det viktig å politianmelde vold og overgrep. For enkelte er politianmeldelsen viktig som en del av en prosess, en medisinsk tilhelingsprosess, en «renselsesprosess» e.l.

Vi opplever at noen er bekymret for sikkerheten hvis de politianmelder. Vår erfaring er at man normalt er helt trygg hvis man politianmelder slike saker. Det er sjeldent at gjerningsperson gjør noe når politiet har kjennskap til saken, da dette i tilfelle vil styrke saken mot dem osv. I tillegg finnes det tiltak som eventuelt kan igangsettes, som besøksforbud og voldsalarm.

Det er mange gode argumenter for å melde ifra om straffbare hendelser. I saker om vold og overgrep er det viktig å få plassert ansvar og skyld. Det er den som begår den straffbare handlingen som er ansvarlig, ikke fornærmede som utsettes for vold mv. Videre er det viktig å få stanset de straffbare handlingene. Mange som politianmelder gjør dette for å forhindre at gjerningspersonen skal gjøre det samme mot andre, og for å generelt bidra til redusere vold i samfunnet. Politianmeldelser vil kunne forhindre at det samme skjer mot andre. Anmeldelse er også viktig av andre grunner, blant annet å få økt fokus på disse samfunnsproblemene, som igjen kan bidra til mer ressurser til politiet, mer forskning, bedre lovverk for fornærmede osv.

Politianmeldelse er normalt også et vilkår for å kunne få voldsoffererstatning.

Ofte kan det være hensiktsmessig å starte med å snakke med legevakt/overgrepsmottak, lege, støttesenter eller advokat. Dersom man har vært utsatt for familievold (vold i nære relasjoner) eller seksuelle overgrep (voldtekt mv.) har man ofte rett på gratis advokatkonsultasjon opp til tre timer. Man står helt fritt om man vil politianmelde senere eller ikke. I en slik konsultasjon vil man kunne få en konkret vurdering av egen sak og svar på de spørsmål man har. Dersom man i slike saker (familievold/voldtektssaker) ønsker å politianmelde, vil man som oftest ha rett på videre gratis advokathjelp videre. Det kan også være muligheter for noe gratis bistand gjennom forskjellige advokatvaktordninger, som for eksempel advokatvaktordninger ved Dixi Oslo, SMI Oslo og enkelte krisesentre. Har man ikke rett på gratis bistandsadvokat kan man undersøke om man faller inn under ordningen med fri rettshjelp. Det stilles imidlertid ofte krav til type sak, inntekt og formue. Det er veldig viktig å sikre/ta vare på eventuelle bevis, selv om man velger å ikke anmelde.

2. POLITIANMELDELSE/POLITIAVHØR

Hvis man ønsker å politianmelde tar man som oftest kontakt med politiet for å avtale en dag man kan møte for å inngi politianmeldelsen, med mindre politiet er blitt varslet på annen måte. Som oftest har politiet ikke mulighet til å ta imot anmeldelser samme dag, normalt tar det noen dager før man kan møte. Man kan avtale møtetidspunkt ved fremmøte eller per telefon. Hvis man har bistandsadvokat vil denne normalt hjelpe med dette, og videre i saken.

De fleste bare møter hos politiet når de skal anmelde den straffbare hendelsen. Hvis man vil – og hvis man klarer/orker - kan man forberede seg, noe som for enkelte kan gjøre anmeldelsen litt lettere. I så fall kan man med fordel:

- skrive en *redegjørelse* hva som har skjedd (hva har skjedd, hvor har det skjedd, når har det skjedd osv.) og ta denne med til politiet (dette gjør det lettere å huske detaljene når man er hos politiet, og man kan ofte med fordel gi redegjørelsen til politiet etterpå).
- lage en *skisse* over åstedet, som man også kan bruke når man forklarer seg, og som man kan gi til politiet, i enkelte saker kan det være lurt å ta med et *kart* med markeringer hvor ting har skjedd.
- lage en liste over *vitner* (folk man har snakket med, hvor man har vært til behandling osv), som kan legges inn i politisaken, slik at politiet kan vurdere om disse skal avhøres.
- det er viktig å ta med eventuelle *bevis* til politiet (f. eks. meldinger, bilder osv.)

Visse saker er så alvorlige at politiet plikter å etterforske dem, og ta dem til domstolene, om det er tilstrekkelig med bevis (såkalt offentlig påtale), uavhengig av hva de fornærmede selv mener. Dette gjelder blant annet familievolds- og overgrepssaker.

Det er lurt å ta med id-bevis når man skal til politiet. Fornærmede kan gå alene, man kan ha med en tiltroperson/støtteperson (et potensielt vitne kan ikke opptre som støtteperson, hvilket ofte gjør at det er uaktuelt å ha med seg støtteperson inn i politiavhør), og i saker som gjelder familievold/sekssuelle overgrep er det ofte naturlig å ha med sin bistandsadvokat.

Når man sitter i avhør vil politiet informere om hvilke rettigheter og plikter man har når man anmelder en sak. Det såkalte anmelderansvaret går ut på at det er straffbart å inngi en bevisst falsk anmeldelse til politiet. Vitneansvaret medfører at man plikter å snakke sant, og at man ikke skal legge skjul på forhold som man vet kan være av betydning for saken. Politiet vil normalt også informere om at dersom man har gjort noe straffbart selv, så trenger man ikke å si noe om dette. Videre vil politiet opplyse om at dersom gjerningspersonen er i nær familie så trenger man ikke å fortelle/svare på spørsmål.

Politianmeldelser i volds- og overgrepssaker tas ofte opp på lyd, av og til også på video. Dette er for å sikre at alle opplysninger kommer med i saken, lyd-/videopptaket vil bli lagt inn i aktuelle sak og kun bli brukt i denne.

For at en handling skal være straffbar må både det objektive vilkår (gjerningspersonen må ha begått straffbar handling som nevnt i straffeloven) og det subjektive vilkår (gjerningspersonen må forstå, eventuelt burde ha forstått, at man gjør noe straffbart) være oppfylt. Hos politiet får man ofte først et åpent spørsmål, type «fortell hva som har skjedd», før politiet følger opp med konkrete spørsmål. Det er viktig å fortelle så detaljert man kan hva som har skjedd, hvor det har skjedd, når hendelsen(e) skjedde osv. Ofte er det vanskelig å huske, og man kan ha forenget visse ting, det går helt fint, men man må forsøk å fortelle alt man vet om saken.

Detaljer kan være viktige. Det er også viktig å si ifra der hvor man er usikker, så det blir klart

for politiet hva man er sikker på og hvor man eventuelt er usikker. Hvis man klarer kan man gjerne gi en kronologisk forklaring (forklaring i tidsrekkefølge), men dette er ikke avgjørende.

Hvis man har vært utsatt for vold er det viktig å presisere hva slags type vold (seksualisert vold, fysisk vold, psykisk vold, materiell vold, økonomisk vold mv).

Det er i tillegg svært viktig å ha fokus på eventuelle **bevis**. Ofte finnes det ikke bevis, men hvis det finnes bevis er det viktig å informere om dette. Det finnes mange typer bevis, for eksempel: vitner (personer som har sett noe, personer man har snakket med, behandlere mv), korrespondanse (sms-er, mailer, facebookmeldinger osv.), fotografier, dokumenter (journaler mv), DNA (eks. klær) osv.

Hvis man har bevis bør dette gis til politiet snarest mulig, enten når man anmelder saken eller ettersendes politiet så raskt som mulig.

Det hender at politiet stiller spørsmål som kanskje kan oppfattes som kritiske, vanskelige eller repeterende. Dette er ikke for å gjøre ting vanskelig for fornærmede/vitner, men for å få frem alle relevante opplysninger, svarene kan ha betydning i forhold til juridiske vurderinger osv.

På slutten av avhøre vil man ofte få spørsmål om man ønsker gjerningspersonen(e) straffet, og av og til får man også spørsmål om man ønsker å kreve erstatning. Det kan være hensiktsmessig å diskutere dette med en bistandsadvokat. En bistandsadvokat har for øvrig en relativt tilbaketrukket rolle i et politiavhør. Politiavhøret er en dialog mellom politiet og fornærmede, hvis man har bistandsadvokat vil vedkommende først og fremst bistå som juridisk rådgiver forut for avhøre og i pauser, samt støtte mm.

Politiet vil av og til informere fornærmede om steder hvor man kan få hjelp, som for eksempel Dixi Ressurssenter i Oslo, og noen får også med seg brosjyre.

Politianmeldelsene tar ofte lang tid, det er ikke uvanlig at man blir sittende hos politiet i flere timer. Ofte er det lurt å holde av hele dagen. Videre er en del fornærmede ganske slitne etter møtet, så det kan være en ide for enkelte å ha noen å gå til etterpå. For noen kan det også være en god ide å avtale møte med lege/psykolog etterpå, så man kan få en medisinsk oppfølging, og en profesjonell å snakke med.

Når man har gitt sin forklaring til politiet (politianmeldelse) vil politiet skrive en rapport, hvor det viktigste er tatt inn. Når rapporten er ferdig, noe som kan ta noen dager eller uker, vil fornærmede møte igjen hos politiet for å lese gjennom rapporten/oppsummeringen. Det er viktig at man da leser rapporten grundig, og gjør endringer hvor det er nødvendig. Man kan legge til nye opplysninger, man kan presisere/korrigere osv., det er veldig viktig at det som til slutt står i dokumentet er korrekt.

Etter politianmeldelsen vil politiet starte opp etterforskning av saken. Fornærmede får ofte et brev fra politiet i ettertid, som bekrefter at saken er politianmeldt.

3. POLITIAVHØR BARN OG UNDOM UNDER 16 ÅR

Avhør av fornærmede og vitner under 16 år i saker som gjelder familievold og overgrepssaker vil normalt skje ved tilrettelagte avhør (tidligere kalt dommeravhør). Avhørene foretas ved et tilrettelagte barnehus, for eksempel Statens barnehus Oslo.

Før tilrettelagt avhør vil det som oftest gjennomføres et samrådsmøte, som er et telefonmøte hvor politiet, barnehuset, og ofte bistandsadvokat, av og til også barnevernet, deltar. I møtet går man gjennom saken, planlegger det kommende avhøret, vurderer om det er spesielle forhold som det må tas hensyn til (spesielt knyttet til barnet/ungdommen som skal avhøres), tar opp praktiske forhold (som hvem som skal følge barnet til barnehuset o.l.) osv.

Barnet/ungdommen som skal avhøres vil bli møtt av ansatt(e) på barnehuset, dette er fagfolk som vanligvis har erfaring med barn og ungdom som har vært utsatt for traumer. Barna og ungdommen vil bli fulgt opp etter alder og behov, de vil også få tilbud om mat og drikke osv. Ofte vil følgeperson/støtteperson sitte sammen med dem.

Forut for avhøret gjennomføres et formøte med politi, barnehusrepresentant mv, hvor man går gjennom praktiske forhold, hvilke spørsmål som skal stilles, gjennomføring av avhøret osv.

Barna følges ofte av foreldre til avhøret. Hvis en eller begge foreldre er mistenkt i saken vil man ofte få en annen tiltroperson til å følge barnet, som en barnehageansatt, lærer e.l. I så fall vil man normalt ikke varsle foreldrene om avhøret, for å forhindre at de skal påvirke barnet i forkant av avhøret.

Ved selve avhøret sitter barnet/ungdommen i et eget spesialrom sammen med avhører, som er i sivil, og som er spesialutdannet for denne type avhør. Avhører vil gjennomføre avhøret i henhold til de retningslinjer som er laget for tilrettelagte avhør av barn og ungdom. Det blir tatt pauser, og barnet/ungdommen får mulighet til pauser når man ønsker, for eksempel for å gå på toalettet, spise/drikke eller bare for å få en pause.

Avhøret tas opp på video, og overføres til et annet rom, hvor det sitter andre politifolk – både en politiadvokat og etterforsker, ansatt fra barnehuset, og ofte bistandsadvokat, i noen saker midlertidig verge mv. Hensikten med å ta opp forklaringen på video er å få sikret all informasjon som gis, og for at videoen kan avspilles i en eventuell senere rettssak – da slipper barnet/ungdommen å måtte møte i retten.

Avhør av de minste barna skjer ved såkalt «sekvensielle avhør», hvor det blant annet tas flere og lengre pauser, hvor spørsmålene er tilpasset barnas unge alder mv.

Dersom barnet/ungdommen sier ting av betydning for straffesaken vil politiet ofte sørge for å få avhøret skrevet ned på papir (utskrift), slik at man har en skriftlig versjon av hva som ble sagt. Dette er et dokument som kan fremlegges i tilfelle rettssak, i tillegg til at avhøret avspilles i retten.

I forbindelse med tilrettelagt avhør kan det gjennomføres medisinske undersøkelser, og i noen saker også tannlegeundersøkelser. Dette for å undersøke om barnet/ungdommen eventuelt er påført skader, som merker, arr eller lignende.

Barnehuset vil i enkelte saker kunne tilby noe medisinsk bistand/oppfølging videre.

4. POLITIETS ETTERFORSKNING

Etter at straffbart forhold er politimeldt vil politiet starte opp etterforskningen. Det settes en (eventuelt flere) etterforsker(e) på saken, samt en politiadvokat. Politiet lager ofte en plan over den videre etterforskningen, hvilke etterforskningskritt som skal gjøres, når osv.

Politiet vil avhøre mistenkte, samt eventuelle vitner. Dersom det finnes dokumenter av interesse, som fastlege- eller sykehusjournal, vil de innhente dette. I forhold til medisinsk dokumentasjon og uttalelser fra helsepersonell trenger politiet et samtykke fra fornærmede for å få ut disse taushetsbelagte opplysningene. Politiet vil i tilfelle be om et skriftlig samtykke fra fornærmede. I tillegg vil politiet sikre andre beviser, som gjenstander brukt i hendelsen, fotografere åsted, undersøke dna, gjøre undersøkelser mht. elektroniske spor osv.

Etterforskningen har som formål å finne ut av hva som har skjedd, om det har skjedd noe straffbart, samt å sikre bevis. Det kreves mye bevis for å straffedømme. For at saken skal kunne oversendes til tingretten for domstolsbehandling må det være hevet over enhver rimelig og fornuftig tvil at vedkommende har utført handlingen, altså helt sikkert. Fornærmede og etterlatte bør derfor hele tiden ha fokus på bevis, og gi alle opplysninger/beviser til politiet.

Dersom det er fare for nye straffebrudd eller at gjerningspersonen(e) vil forfølge en annen/-krenke noens privatliv, kan det bli aktuelt å be om besøksforbud.

Hvis fornærmede frykter for liv eller helse kan man søke politiet om voldsalarm. Enkelte velger i stedet å ha mobil i nærhet, slik at man lett kan ringe politiet om det er noe. Erfaringsmessig er man trygg/sikker når saken er meldt til politiet.

En bistandsadvokat skal hjelpe fornærmede/etterlatte på flere måter. Blant annet kan bistandsadvokaten sende inn opplysninger og beviser til politiet, og anmode om etterforskningskritt, som be om at vitner avhøres o.l.

Bistandsadvokaten kan hjelpe klient med innsyn i straffesaken. Politiet sender normalt ikke ut politidokumenter, blant annet av hensyn til de involverte parter, av hensyn til etterforskningen mv. Hvis man har rett på bistandsadvokat, som i saker om familievold og voldtektssaker, vil bistandsadvokaten kunne få kopi av politidokumentene. Bistandsadvokatene kan ikke sende kopi av dokumentene til sine klienter (fornærmede/etterlatte), men klientene kan lese dokumentene på bistandsadvokatens kontor. Slik kan de fornærmede/etterlatte få innsyn i saken, og hva som er gjort/ikke gjort osv

Bistandsadvokaten kan også fremsette erstatningskrav på vegne av sine klienter. I så fall er det viktig å skaffe tilstrekkelig dokumentasjon/bevis for kravene.

I enkelte saker kan det være aktuelt å søke om oppnevning av rettsoppnevnt sakkyndig allerede under etterforskningen.

Etterforskningen av straffesaker tar vanligvis svært lang tid, normalt mange måneder, og ofte mer enn ett år. I denne perioden hører man normalt lite/ikke i fra politiet, til saken er ferdig etterforsket. Da kan det være aktuelt å be om dokumentinnsyn mv.

5. SIKKERHETSTILTAK

De aller fleste fornærmede er som nevnt veldig trygge når saken er anmeldt til politiet. Svært få voldsmenn/overgripere tørr gjøre noe mer mot fornærmede når saken er anmeldt, i frykt for ny anmeldelse, ødelegge for seg selv/sin egen sak osv. Det er likevel en del fornærmede som føler frykt/er redde. Her er noen tiltak man kan vurdere å gjøre hvis man er redd mv:

Enkle sikkerhetstiltak:

- Kjøpe en ekstra hengelås/kjedelås på ytterdører.
- Skaffe kikkehull i ytterdørdør.
- Skaffe lys/mer lys ute, eks. i hage.
- Ha mobilen lett tilgjengelig, lagre politiets nødnummer på mobilen.
- Avtale med venner, naboer osv. om å varsle hvis noe mistenkelig skjer.

Andre sikkerhetstiltak:

- Voldsalarm: Dersom man er redd for gjerningspersonen(e) kan man be politiet om en voldsalarm.
- Besøksforbud: Dersom det skulle være fare for at gjerningsmannen begår ny straffbar handling, eller fare for at vedkommende forstyrrer eller krenker noens fred/privatliv, kan politiet bestemme besøksforbud. Hvorvidt det er grunnlag for besøksforbud vurderes konkret i det enkelte sak. I enkelte saker kan det være aktuelt med omvendt besøksforbud/-fotlenke.
- Hemmelig adresse: I visse tilfelle an det være aktuelt å skaffe seg hemmelig adresse. Dette bør vurderes konkret, hemmelig adresse har både fordeler og ulemper.

Varetektsfengsling

Det er ikke vanlig, men i noen saker vil politiet varetektsfengsle en gjerningsperson, enten for en begrenset periode eller frem til saken kommer opp for domstolene. Det er ikke kurant å varetektsfengsle, det er konkrete vilkår som må være oppfylte. Varetektsfengsling kan være aktuelt hvor politiet frykter for nye lovbrudd, hvor man frykter at gjerningspersonen (hvis vedkommende ikke fengsles) vil ødelegge bevis i saken (eks. presse vitner) eller hvis politiet frykter at vedkommende vil rømme fra landet.

6. HENLEGGELSE STRAFFESAK

Det er et faktum at de fleste volds- og overgrepssaker henlegges (avsluttes), ofte på grunn av «bevisets stilling» (på grunn av at politiet mener at det ikke er nok bevis i en sak).

I straffesaker kreves det svært mye bevis for at politiet skal oversende saken til domstolene og for at domstolene skal straffedømme. Man pleier å si at det må være 'hevet over enhver rimelig og fornuftig tvil' at gjerningspersonen har begått aktuelle straffbare handling, sagt med andre ord; det må være helt sikkert. Det følger av norsk strafferett at all usikkerhet skal komme tiltalte til gode. Er det usikkerhet/tvil skal vedkommende ikke straffedømmes. En av grunnene til denne rettsregelen er at man vil gjøre alt man kan for å unngå å sette uskyldige i fengsel. Norsk strafferett sier således at det er bedre å la skyldige gå fri (om det er usikkerhet) enn å risikere å straffe uskyldige.

Det er viktig å skille mellom bevis og det å bli trodd på. I saker som henlegges (etter bevisets stilling) er det enkelte som føler at henleggelsen skyldes at man ikke blir trodd. Henleggelsene er imidlertid kun basert på hvilke beviser som er i saken, og at det ikke er nok bevis, dette er normalt ikke et uttrykk for om politiet tror på fornærmede eller ikke.

Hvis en straffesak henlegges kan fornærmede – enten alene, eller ved bistandsadvokat om man har rett til dette – klage på henleggelsen. Det er i tilfelle viktig å gjøre dette skriftlig, og innen klagefristen, som vanligvis er på tre uker. Hvis man har bistandsadvokat vil denne kunne hjelpe med å klage. Vanlige klagegrunner er at man mener at det er nok bevis (for å ta ut tiltale) eller at saken må gjenåpnes for ytterligere etterforskning.

Det er således ganske vanlig at det ikke er nok bevis i straffesaker, og at de derfor henlegges. I denne forbindelse er det viktig å minne om at det likevel er mange viktige grunner til å politianmelde straffbare hendelser. I tillegg kan en henlagt sak få betydning for eventuelle andre saker senere, for eksempel at man blir kalt inn som vitne for å styrke en annen sak.

Videre skal det nevnes at ikke alle ønsker straffesak. For enkelte er det viktigste at gjerningsperson(ene) registreres hos politiet, at dette er straff i seg selv. Andre har først og fremst et ønske om å stanse gjerningsperson/forhindre at dette skjer igjen.

7. RETTSSAK

Dersom det er nok bevis i straffesaken vil saken normalt bli oversendt til tingretten for domstolsbehandling.

Det kan være fornuftig å forberede seg litt til rettssaken. For eksempel kan det være greit å lese tiltalen, for å se hvilke straffbare forhold som skal behandles av retten. Tilsvarende kan det være hensiktsmessig å se gjennom bevisoppgaven, for å se hvilke bevis som skal føres, herunder vitner og dokumentbevis. Av og til kan det være aktuelt å føre egne bevis knyttet til erstatningskrav. Bevisoppgave vil også kunne si noe om tidsplanen.

Dersom man har bistandsadvokat vil advokaten vanligvis ta et forberedende møte med klient, for å forberede klienten til den kommende rettssaken.

Fornærmede og etterlatte med bistandsadvokat vil ha mulighet til å lese gjennom politidokumentene på advokatens kontor før hovedforhandling. Noen ønsker å lese gjennom disse, andre ikke, det må man selv vurdere. Hvis fornærmede/etterlatte ønsker kan man også be om et møte med aktor (politiadvokaten/statsadvokaten) før rettssaken.

Fornærmede/vitner vil få en innkalling hvor det står hvor og når man skal møte i retten. Det er lurt å møte i god tid, og sette av god tid til saken, det er ofte endringer i tidsplanen. For noen kan det være smart å ta med litt drikke, så man får i seg litt væske og næring. Det er imidlertid ikke lov til å ta med varme drikker inn i rettssalene, men i rettssalene er det normalt satt frem vann.

Kleskoden er rent og pent, og man bør unngå klær som er hullete, tettsittende osv. Det går for eksempel helt fint med en jeans, og en vanlig skjorte/bluse e.l.

Det er ikke uvanlig at enkelte sover litt dårlig forut for en rettssak, eller at matlysten kan bli påvirket, det gjør ingen ting. Selv om det for noen kan være en påkjenning å møte i retten, så pleier det å gå veldig bra.

Selve rettssaken kan deles inn i tre deler. Det er en innledning, så er det bevisføringen, og til slutt prosedyren.

Det er greit å vite at når dommerne kommer inn i salen, eller forlater salen, så er det tradisjon for at alle i salen reiser seg av respekt for dommerne. Mobiler må være slått av eller satt på lydløs.

I rettssaker som gjelder familievold eller seksuelle overgrep forklarer fornærmede seg før tiltalte. Hvis fornærmede var under 16 år når den straffbare hendelsen fant sted, og det er gjennomført et tilrettelagt avhør, er det vanlig at man spiller av avhøret slik at fornærmede ikke selv trenger å gi forklaring i retten. Fornærmede kan likevel møte, om man skulle ønske det, da kan det tenkes at man vil få spørsmål om saken.

Når en fornærmet skal gi forklaring for retten starter man ved at dommeren først ber om fornærmedes personalia, som fullt navn osv. Deretter vil dommeren opplyse om at det er straffbart å lyve i retten mv. Så skal fornærmede forsikre om at man vil snakke sant, hvilket betyr at man skal gjenta etter dommeren «Det forsikrer jeg, på ære og samvittighet».

Fornærmede i familievolds- og overgrepssaker har rett til å være tilstede under hele rettssaken. Men man må ikke, man kan også velge å gå etter sin forklaring, eller delta i deler av rettssaken. Det hender at politiadvokat/statsadvokat ønsker at tiltalte skal være til stede under deler eller hele rettssaken, for eksempel for å kunne bidra med informasjon underveis e.l.

I enkelte saker kan det være aktuelt å be om at tiltalte forlater rettssalen og/eller at dørene lukkes. Det er ingen automatikk i dette, man må be konkret om dette, og visse vilkår må være oppfylte. For eksempel kan det være aktuelt å be om at tiltalte forlater rettssalen/lukkede dører dersom det ikke er mulig for fornærmede å gi en fullstendig forklaring om tiltalte er tilstede i samme sal eller dersom det er publikum tilstede. Hvis tiltalte plasseres i et annet rom vil det bli satt opp lyd-/videooverføring slik at vedkommende hører/ser hva som skjer i rettssalen. I noen tilfeller kan det være aktuelt å finne mellomløsninger, for eksempel at det settes opp en skjerm slik at fornærmede slipper å se tiltalte, eller at tiltalte plasseres bak i salen.

Det er selvfølgelig svært viktig at fornærmede forklarer seg sant. Det er straffbart å bevisst lyve i retten. I tillegg er det viktig at dommerne får vite så detaljert som mulig hva som har skjedd. Dommerne har ikke politidokumentene i saken, så det er viktig at man forklarer seg om alt som har skjedd på nytt. Man skal ikke bekymre seg for at man ikke husker absolutt alt, dette er helt normalt. Hvis man ikke husker et faktum så har politiet/forsvarer/bistandsadvokat adgang til å lese opp fra politidokumentene. Videre er det viktig å si ifra når man er usikker, så retten vet når man er sikker og når man er usikker. I tillegg til å forklare seg om hva som har skjedd er det normalt også viktig å få frem eventuelle skader og skadevirkninger.

I familievoldssaker, hvor volden er utøvet av en nærstående (for eksempel far eller mor), trenger man ikke å svare på spørsmål i retten. Fornærmede kan selv bestemme om man vil fortelle, om man vil vurdere hvert enkelt spørsmål, eller om man ikke vil si noe.

I straffesaker er det mulig å fremsette erstatningskrav. Dersom man har en bistandsadvokat vil vedkommende fremme kravene. Hvis man ikke har en slik advokat kan aktor (politiadvokat eller statsadvokat) fremme kravet for fornærmede. Aktuelle erstatningskrav kan for eksempel være oppreisningserstatningskrav eller krav om erstatning for utgifter. Som alltid er det viktig å legge frem dokumentasjon/bevis, det er kravfremsetter som har bevisbyrden for at erstatningsvilkårene er oppfylte.

Fornærmede har ellers adgang til å kommentere alle bevis som fremlegges i rettssaken. Har man bistandsadvokat er det vanlig at man gjør dette gjennom sin advokat, eventuelt at man selv sier noen ord om bevisene. På slutten av saken har fornærmede rett til å gi en sluttbemerkning/»victim impact statement».

Hvis det føres helsepersonell som vitner, for eksempel egen fastlege, vil det normalt være aktuelt for fornærmede å oppheve taushetsplikten.

Dersom fornærmede har hatt utgifter med å møte i retten, eller et inntektstap, kan man søke retten om å få dekket dette.

Dom i saken kommer ofte noen dager/uker etter hovedforhandlingen. Fornærmede har mulighet til å anke erstatningssaken, men ikke selve straffesaken.

8. ERSTATNING I RETTSSAK

Som nevnt kreves det svært mye bevis for at det skal bli rettssak, de fleste straffesaker blir henlagt og ikke oversendt domstolene for videre oppfølging.

Hvis det blir rettssak kan man fremme erstatningskrav mot tiltalte. Fornærmede som har bistandsadvokat vil få hjelp av advokaten til å fremme sine krav. Dersom man ikke har bistandsadvokat kan politiadvokaten/statsadvokaten fremme kravet.

Beviskravet for erstatningskrav i straffesaker (sivile krav) er lavere enn beviskravet i straffesaken/beviskravet for å få en person dømt til straff. Det betyr at i enkelte saker kan man oppleve at tiltalte frikjennes i straffesaken, men likevel dømmes til å betale erstatning.

Aktuelle erstatningskrav i straffesaker kan være:

1. Oppreisning (erstatning)
2. Erstatning for påførte og/eller fremtidige utgifter
3. Erstatning for påført og/eller fremtidig inntektstap
4. Menerstatning
5. Forsørgertapserstatning
6. Barneerstatning

Det er en stor fordel å starte tidlig med å forberede sine erstatningskrav. Ved krav om oppreisningserstatning bør det for eksempel fremskaffes bevis for skader/skadefølger. Utgiftskrav bør dokumenteres med for eksempel kopi av kvitteringer, bankutskrifter e.l. Tilsvarende bør krav om erstatning for inntektstap dokumenteres ved uttalelse fra arbeidsgiver, skattemeldinger osv.

Erstatningskravene må settes frem i tide, slik at motpart/tiltalte har mulighet til å vurdere kravene, forberede seg til rettssaken mv. Fremsettes kravene for sent risikerer man at kravene ikke tas til behandling, eller settes til side for behandling i egen sak senere.

Har man forsikringsdekning er det ofte hensiktsmessig å undersøke hva som eventuelt dekkes av forsikringsselskap. Dersom man har hatt reiseutgifter kan man undersøke om man kan få dette dekket av Pasientreiser.no.

Hvis man tilkjennes erstatning ved dom er det ofte mest praktisk etterpå å kreve erstatningen utbetalt av Kontoret for voldsoffererstatning. Dette fordi gjerningspersonen(e) ofte ikke har penger, fordi de har lite penger eller fordi de ikke ønsker å betale. Hvis Kontoret for voldsoffererstatning utbetaler erstatning til fornærmede vil de vurdere å kreve regress (tilbakebetaling) fra de(n) dømte.

Hvis man er misfornøyd med tingrettens vurdering av erstatningskrav(ene) kan man anke erstatningssaken opp til lagmannsretten. Det er regler for anke, også ankefrist, og den enkelte sak må vurderes konkret, også i forhold til risiko mht. resultat mv. Dersom tiltalte anker saken til lagmannsretten vil vedkommende også ofte anke erstatningsdelen.

9. VOLDSOFFERERSTATNING – KONTORET FOR VOLDSOFFERERSTATNING

Hvis man er påført fysisk eller psykisk skade kan det være aktuelt å fremme erstatningskrav, i rettssak mot gjerningsperson(ene) eller mot Kontoret for voldsoffererstatning.

Det er ofte aktuelt å fremme erstatningskravet mot Kontoret for voldsoffererstatning. Dette er bl.a. aktuelt hvor det har vært rettssak, men skadevolder ikke har penger eller ikke vil betale. Tilsvarende kan det være hensiktsmessig å kreve erstatningen man har fått ved dom utbetalt fra Kontoret for voldsoffererstatning i stedet for å bruke Statens innkrevingsentral, hvor man ofte ikke får innkrevd erstatningen eller bare mindre månedlige beløp. Krav kan også rettes mot Kontoret for voldsoffererstatning selv om det ikke har vært rettssak.

Aktuelle erstatningskrav mot Kontoret for voldsoffererstatning er:

- a) erstatning for påførte/lidte og fremtidige utgifter
- b) erstatning for påført/lidt og fremtidig inntektstap
- c) menerstatning (erstatning for redusert "livsutfoldelse"/"livskvalitet")
- d) oppreisning(erstatning) (erstatning for "tort og smerte")
- e) forsørgertapserstatning
- f) barneverstatning

Det er flere vilkår som må være oppfylte for å få (voldsoffer)erstatning fra Kontoret for voldsoffererstatning;

- Det må søkes konkret om erstatning, digitalt eller ved papirsøknad.
- Man må være påført personskade, fysisk og/eller psykisk.
- Personskaden må være påført ved en straffbar handling – hendelsen må dokumenteres.
- Den skadevoldende handling ha funnet sted i Norge, men det finnes unntak.
- Den straffbare handlingen må som hovedregel være politianmeldt.
- Erstatningskravet må i utgangspunktet fremmes i tilfelle straffesak mot skadevolderen.
- Kontoret for voldsoffererstatning behandler saker oppstått etter 01.01.1975.
- Kravet må ikke være foreldet.

Det kreves mye **bevis** i voldsoffererstatningssaker (klar sannsynlighetsovervekt). Svært mange søknader avvises fordi voldsoffererstatningsmyndighetene mener det ikke er nok bevis i sakene. Hvis man skal ha et fokus i saken, så bør det normalt være å få oversendt mest/best mulig bevis til Kontoret for voldsoffererstatning. Kontoret for voldsoffererstatning innhenter vanligvis politidokumentene i saken, og de bevis som finnes i denne.

Voldsoffererstatningen er subsidiært, hvilket betyr at tap først skal forsøkes dekket av andre, som Nav/Helfo (eksempel sykepenger), eventuelle forsikringer osv.

Hvis du har forsikring(er), eller om du er omfattet av andres forsikringer (for eksempel om din arbeidsgiver har forsikringer som omfatter deg), er det viktig å melde saken skriftlig til forsikringsselskapet så raskt som mulig. Ofte er det en meldefrist på ett år.

Erstatningskrav kan bli foreldet. Det er derfor viktig å anmelde så raskt man kan.

10. FORSIKRINGER

Dersom man har forsikringer bør man snarest mulig sjekke om denne/disse kan komme til anvendelse. Det er viktig å være klar over at det ofte gjelder en meldefrist på ett år, i tillegg til en foreldelsesfrist på tre år.

Når man kontakter forsikringsselskapene bør man gjøre det skriftlig, for eksempel ved å bruke selskapets kontaktskjema, sende mail eller brev. Om mulig bør man ta vare på mailene/at kopi av brevene man sender. Husk å sette på avtalenummer hvis du har dette.

Man må i den enkelte forsikringssak undersøke om man har rettigheter i forhold til gjeldende forsikringsavtale. Det kan være gjort unntak/begrensninger, for eksempel har en del forsikringsavtaler gjort unntak for psykiske skader.

Reiseforsikringer, fritidsskedeforsikringer og barne-/ungdoms-/studentforsikringer er eksempler på forsikringer som kan være aktuelle i volds- og overgrepssaker.

Hva som eventuelt dekkes reguleres av den konkrete forsikringsavtale. Enkelte forsikringer kan dekke for eksempel utgifter, ofte i en toårsperiode og ofte med et begrenset beløp. Disse forsikringstypene har ofte standardiserte forsikringsoppgjør basert på såkalt medisinsk invaliditetsgrad.

Har man vært utsatt for en voldshendelse eller et overgrep bør man derfor snarest mulig ta skriftlig kontakt med sitt forsikringsselskap.

Dessverre dekker slike ansvarsforsikringer normalt ikke advokatutgifter.

11. MEDISINSK OPPFØLGNING

Vi anbefaler sterkt at man vurderer å kontakte helsepersonell (legevakt/voldtektsmottak, fastlege, psykolog mv) hvis man har vært utsatt for overgrep eller familievold. Det er flere grunner til dette.

For det første er det viktig å få medisinsk oppfølging. Dette for å bli bra/bedre og for å hindre en negativ helseutvikling. Juridisk sett har man også en tapsbegrensningsplikt/-innretningsplikt som gjør at man ofte bør kontakte helsevesenet, for eksempel fastlege, sykehus eller psykolog.

For det andre vil legen kunne hjelpe med sykemelding dersom man ikke kan studere/jobbe. Det er ofte behov for medisinsk dokumentasjon fra lege for å ha rett på trygdeytelser, for eksempel sykemelding for å få sykepenger.

For det tredje er det veldig viktig å regelmessig journalføre alle de fysiske og psykiske skadene man er påført. Så lenge man har plager/symptomer må man sørge for at dette skrives ned ett sted, for eksempel i fastlegejournal, sykehusjournal eller psykologjournal. Dette er veldig viktig for senere å kunne bevise at vilkårene for erstatning er oppfylte.

Altså; dersom du er påført fysisk eller psykisk skade etter straffbar handling bør du snarest mulig kontakte fastlege (eller annen behandler), for å få medisinsk hjelp og for å få journalført plagene/skadene (journalføring er svært viktig). Det er svært viktig at man får journalført alle symptomene, både fysiske og psykiske.

12. JURIDISK BISTAND

- Bistandsadvokat

Fornærmede/skadelidte i saker som gjelder familievold og voldtektssaker har rett på gratis advokathjelp opp til 3 timer for å vurdere politianmeldelse.

Dersom fornærmede i familievoldssak/voldtektssak bestemmer seg for å politianmelde saken har de normalt rett på gratis bistandsadvokat videre i saken, først under politiets etterforskning og senere eventuelt i retten, og i så fall i tingretten og lagmannsretten. Bistandsadvokaten vil i tilfelle også kunne hjelpe gratis med søknad om voldsoffererstatning, og eventuelt med klage i voldsoffererstatningssak.

- Fri rettshjelp

I visse saker, blant annet personskadesaker og voldsoffererstatningssaker, kan man få fri rettshjelp (fritt rettsråd) dersom man har en begrenset inntekt og formue. Inntektsgrensen er på 246 000,- brutto (samlet 369 000,- for samboere/gifte), og formuesgrensen er 100 000,- (man ser ofte bort fra eventuell bolig). Dersom man har en inntekt over 100 000,- må man betale en mindre egenandel, de med inntekt under 100 000,- slipper dette. Fri rettshjelp gir begrenset advokathjelp, for eksempel får man i voldsoffererstatningssakene i utgangspunktet 5 timer i søknadssaken og eventuelt 3 timer i en klagesak. I visse tilfeller kan timeantallet dobles.

I saker som gjelder voldsfres erstatningskrav mot skadevolder/gjerningsperson kan man også ha rett på fri rettshjelp, og da uavhengig av inntekt og formue. I disse sakene skal det ikke betales noen egenandel.

På samme vilkår kan man ha rett på fri rettshjelp (fri sakførsel) i saker for domstolene. Dette kan for eksempel være aktuelt hvor man fremmer et erstatningskrav mot gjerningsperson.

- Advokatdekning Kontoret for voldsoffererstatning/Statens sivilrettsforvaltning

Får man ikke gratis bistandsadvokat eller fri rettshjelp kan man få dekket advokatutgifter fra Kontoret for voldsoffererstatning hvis man får medhold i voldsoffererstatningssøknaden. Får man avslag på søknad om voldsoffererstatning og medhold etter klage, kan man ha rett på å få dekket advokatutgifter i selve klagesaken etter reglene i forvaltningsloven. I slike saker er det således en betydelig risiko for at man kan ende opp med å måtte betale for advokathjelpen selv.

- Andre ordninger

Det finnes begrenset med gratis advokatordninger utover ovennevnte. Man kan høre om man kan få hjelp av Jurk (Juridisk rådgivning for kvinner), JussBuss eller lignende organisasjon. Dixi Ressurssenter i Oslo har en advokatvakt torsdager, og tilsvarende ordninger finnes ved krisesenteret i Oslo og SMI i Oslo.

13. VOLD OG OVERGREP I UTLANDET

Straffbare handlinger skal som hovedregel etterforskes, og eventuelt domstolbehandles, i det land hvor handlingen har funnet sted.

Hvis man har vært utsatt for overgrep eller vold i utlandet kan man politianmelde saken hvor hendelsen skjedde eller i Norge. Hvis man anmelder saken i Norge vil norsk politi normalt oversette dokumentene og sende saken til det aktuelle land.

Som i norske saker er det viktig å gi en så detaljert forklaring som mulig, overlevere eventuelle bevis osv.

Vår erfaring er at det kan være vanskelig å få norsk bistandsadvokat i utenlandske saker. Dersom man oppfyller vilkårene til fri rettshjelp kan man få noe advokathjelp.

De som har reiseforsikring, eller annen relevant forsikring, bør melde saken skriftlig til forsikringsselskapet snarest mulig.

Noen ganger kan man få noe hjelp fra norsk ambassade/konsulat i aktuelle land, men vår erfaring er at denne bistanden ofte er begrenset. I enkelte land finnes det organisasjoner som kan bistå noe med informasjon osv.

14. SIVIL ERSTATNINGSSAK

Det er mulig å gå til sivil rettssak mot skadevolder(e). Men, det er alltid knyttet risiko til en sivil rettssak, risiko mht. erstatningsresultat og risiko mht. utgifter/kostnader.

Å bruke advokat koster ofte mye, i tillegg kommer domstolsutgifter.

I de aller fleste sakene anbefales at man vurderer å fremsetter krav mot Kontoret for volds-offererstatning i stedet for sivil (erstatnings)sak for domstolene. Det koster ikke noe å søke om erstatning fra Kontoret for voldsoffererstatning, det er enkelt å søke, en enkel prosess hvor man ikke trenger å møre i rettssak e.l.

I noen saker kan det likevel være nødvendig å gå til egen sivil rettssak mot skadevolder. Det kan være blant annet være aktuelt hvor man ikke får dekket hele sitt tap fra Kontoret for voldsoffererstatning. Vi anbefaler imidlertid kun at man går til sivil sak ved domstolene hvor bevisene er meget sterke, og kun etter grundige vurderinger av risiko, belastning mm.

Voldsofre som skulle ønske å gå til sivilt søksmål mot gjerningspersonen(e) kan søke tingretten om dekning av utgifter til egen advokat (fri sakførsel kan gis til voldsofre i erstatnings-sak mot gjerningsperson) og dekning av domstolsutgiftene, men utgiftene til motpartens advokat dekkes ikke – og man vil kunne risikere å måtte betale disse om man taper saken.

Det er viktig å fremme eventuelle erstatningskrav innen utløpet av eventuelle foreldelsesfrister.

15. FORELDELSE

- Foreldelse straffesaker

De fleste straffesaker blir foreldet etter et visst antall år. Foreldelsesfristen vurderes ut ifra aktuelle lovbestemmelser/straffehandlings strengeste straff, og vil således variere fra sakstype til sakstype (straffeloven § 86). Saker som gjelder drap, voldtekt, seksuell omgang med barn under 14 år mv og seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, foreldes ikke, dog slik at foreldelse kan gjelde for eldre saker.

- Foreldelse erstatningskrav

Foreldelse i erstatningssaker er ofte kompliserte. Hvorvidt et erstatningskrav er foreldet eller ikke beror ofte på en juridisk og en medisinsk vurdering, hvor en rekke forhold kan være av betydning.

Hovedregelen er at et erstatningskrav er foreldet etter tre år fra det tidspunktet man hadde, eller burde ha hatt, kunnskap om skaden og den ansvarlige. Med kunnskap om skaden kreves vanligvis at man hadde kunnskap (eller burde ha hatt kunnskap) om skaden, det økonomiske tapet, og (årsaks)sammenhengen – det vil si kunnskap om relasjonen mellom handlingen-skaden/skaden-tapet. Tvistetema i slike saker er ofte når man hadde (burde ha hatt) tilstrekkelig kunnskap for at foreldelsesfristen begynner å løpe, altså fra hvilken dag man skal begynne å beregne treårsfristen fra.

16. BEVIS

Bevis er helt sentralt, og ofte det avgjørende punkt, i både straffesaker/politisaker og i erstatningssaker/voldsoffererstatningssaker.

Beviskravet er høyest/strengest i straffesaker. Det må være helt sikkert at gjerningsperson er skyldig for å kunne dømme til straff, og all usikkerhet/tvil skal komme vedkommende til gode. I erstatningssaker tilknyttet straffbare forhold og i voldsoffererstatningssaker er beviskravet noe lavere, men fortsatt høyt. I disse sakene kreves det klar sannsynlighetsovervekt for at vedkommende har utført den aktuelle straffbare handling.

Det kreves ikke ett avgjørende bevis, det er det samlede bevisbilde som er avgjørende. Ofte vil det være flere forskjellige bevis i sakene.

Bevisene kan ha forskjellige vekt. Nøytrale vitner ilegges ofte større bevisvekt enn vitner som har tilknytning til en av partene. Tidsnære bevis kan ha større bevisverdi enn bevis oppstått på et senere tidspunkt.

Det er ingen fasit på hva som er bevis, bevis kan være så mangt. Forklaringer fra fornærmede, mistenkte, vitner, fagfolk osv. er bevis. En rekke dokumenter kan være aktuelle bevis, som journaler (eks. fra lege eller sykehus), dagbøker osv. Også elektronisk kommunikasjon kan være viktige bevis, eksempler er mailer, sms-er, facebook-korrespondanse o.l.

Hvis man har merker etter vold e.l. er det viktig å ta bilder av skadene. Man bør helst også oppsøke lege, legevakt eller sykehus for å få skadene journalført.

Bevis bør, om mulig, oppbevares på et sikkert sted, så de ikke forsvinner, blir ødelagt eller lignende. Det er viktig at man ikke sletter bevis.

Hvis man politianmelder en sak, eller søker om erstatning/voldsoffererstatning, bør man fremlegge alle de bevis man har.

17. HUSKELISTE

Svært viktig:

- 1) Få oversikt over alle **bevis**, sikre bevis, oppbevares på et trygt sted, ta bilder av skader osv
- 2) Ved **voldtekt**: ikke vask deg, gå snarest mulig til voldtektsmottak e.l., ikke vask klærne osv
- 3) Oppsøk **lege/legevakt** (e.l.) snarest mulig, journalføre alle skader og symptomer
- 4) Oppsøke lege (e.l.) regelmessig for å **journalføre** alle skader/symptomer **fortløpende**
- 5) Meldefrist/foreldelsesfrist – ikke vent for lenge med å melde inn saken/krav

Viktig:

- 6) Vurdere å politianmelde saken
- 7) Vurdere å søke om voldsoffererstatning
- 8) Melde saken til forsikringselskap
- 9) Oppsøke lege e.l. for medisinsk hjelp/oppfølging
- 10) Sjekke muligheten for gratis bistandsadvokat/fri rettshjelp
- 11) Lag oversikt over utgifter/tap i saken, ta vare på dokumentasjon som kvitteringer etc
- 12) Ikke gi opp, det er hjelp å få!